

Ξενοφώντας: Ο θεμελιωτής της επιστήμης της Οικιακής Οικονομίας και της παιδαγωγικής της διάστασης

Καδιγιαννόπουλος Γεώργιος, Καθηγητής Οικιακής Οικονομίας, Διδάκτορας ΠΤΔΕ Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Περίληψη

Η Οικιακή Οικονομία αποτελεί γνωστικό αντικείμενο που διδάσκεται στον ελλαδικό χώρο στο γυμνάσιο και έχει τις ρίζες του στην αρχαιοελληνική σκέψη για την οικονομία και τη διαχείριση του οίκου ως οικονομικής μονάδας. Ο Ξενοφώντας με το έργο του *Οικονομικός* συνιστά το θεμελιωτή της επιστήμης της Οικιακής Οικονομίας. Σκοπός της εργασίας είναι να αναδείξει γιατί ο Ξενοφώντας θεωρείται θεμελιωτής της επιστήμης της Οικιακής Οικονομίας και κατ' επέκταση της παιδαγωγικής διάστασής της. Στον *Οικονομικό* αναδεικνύονται, ως βασικοί τομείς - πυλώνες της Οικιακής Οικονομίας, η οικογένεια και η διαχείριση των οικονομικών της, η οργάνωση της οικογενειακής ζωής, η συμπεριφορά του καταναλωτή, η κατοικία, το περιβάλλον, η διατροφή, καθώς και ζητήματα αγωγής υγείας. Αυτοί οι τομείς συνιστούν τους θεμέλιους λίθους, στους οποίους έχει δομηθεί και συνεχίζει να δομείται το συγκεκριμένο γνωστικό αντικείμενο, προσαρμοζόμενο διαρκώς στις συνθήκες που διαμορφώνονται σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο, προκειμένου να συνεισφέρει στη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των ανθρώπων – πολιτών που διαβιούν εντός του οίκου.

Summary

Home economics constitutes a subject taught in Greek junior high schools and is rooted in the ancient Greek views on economy and on the management of the home as an economic unit. Xenophon, with his work *Oeconomicus*, is the founder of the science of Home Economics. The aim of the paper is to highlight why Xenophon is regarded as the founder of the science of Home Economics and, by extension, of its pedagogical dimension. *Oeconomicus* foregrounds family and the management of its finances, the organisation of family life, consumer behaviour, the residence, the environment, nutrition and matters of health education as the basic domains-pillars of Home Economics. These domains constitute the keystones on which the subject in question has been – and still is – structured, constantly adapting to the financial and social conditions so as to contribute to the improvement of the living standard of people-citizens residing inside the home.

1. Εισαγωγή

Η ιδεολογία της Οικιακής Οικονομίας έχει αφετηρία την αρχαία Ελλάδα και την αρχαιοελληνική σκέψη για την οικονομία και τη διαχείριση του οίκου, στον οποίο παράγονται αγαθά και υπηρεσίες για αυτοκατανάλωση, αλλά και προς πώληση (Δούκας, 2007). Στο επίκεντρό της είναι ο *οίκος*, ο οποίος αποτελεί αυτόνομη οικονομική μονάδα που βρίσκεται υπό την καθοδήγηση του οικογενειάρχη και εγγυάται τη βιοτική μέριμνα των ανθρώπων που ανήκουν σε αυτόν. Ο οίκος περιελάμβανε οικίες, αποθήκες, εργαστήρια οικοτεχνίας, χωράφια, κτηνοτροφικές εγκαταστάσεις, αλλά και χώρους εμπορίας.

Η Οικιακή Οικονομία στην αρχαία Ελλάδα νοείται ως μια κλειστή οικονομία που αποσκοπεί στην εξασφάλιση των προς το ζην. Στόχο της δεν αποτελούσε η επίτευξη κέρδους, αλλά η ικανοποίηση των βιοτικών αναγκών της οικογένειας. Μολονότι οι απαρχές της βρίσκονται στην αρχαία Ελλάδα μόλις τον εικοστό αιώνα αναδείχθηκε η αναγκαιότητά της ως γνωστικού αντικειμένου και εδραιώθηκε η διδασκαλία της τόσο στη δευτεροβάθμια, όσο και στην τριτοβάθμια εκπαίδευση σε πολλές χώρες παγκοσμίως (Αποστολόπουλος, 1999).

Ο Ξενοφώντας αποτελεί έναν από τους σημαντικούς ιστορικούς και φιλοσόφους της αρχαιότητας που με το έργο του *Οικονομικός* συνιστά το θεμελιωτή της Οικιακής Οικονομίας. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να αναδείξει γιατί ο Ξενοφώντας θεωρείται θεμελιωτής της επιστήμης της Οικιακής Οικονομίας και κατ' επέκταση της παιδαγωγικής διάστασής της στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

2. Βιογραφικά στοιχεία του Ξενοφώντα

Ο Ξενοφώντας γεννήθηκε στην Αθήνα το 430 ή 429 π.Χ. στο δήμο της Ερχιάς. Ο πατέρας του ονομάζονταν Γρύλλος και η μητέρα του Διοδώρα. Υπήρξε μαθητής του Σωκράτη χωρίς όμως να υπάρξει πιστός ακόλουθος της όποιας φιλοσοφίας διδάχτηκε από αυτόν σε αντίθεση με άλλους μαθητές του. Κομβικό σημείο για την πορεία της ζωής του θεωρείται η συμμετοχή του στην εκστρατεία του Κύρου του νεότερου ενάντια στον αδερφό του Αρταξέρξη. Επιστρέφοντας από αυτή παρέμεινε ως μισθοφόρος του βασιλιά Σεύθη στη Θράκη, όπου γνώρισε και παντρεύτηκε τη γυναίκα του Φιλησία με την οποία έζησε αρμονικά και απέκτησε δύο γιους τον Γρύλλο και τον Διόδωρο.

Το έργο του Ξενοφώντα είναι δύσκολο να ταξινομηθεί χρονικά, γι' αυτό επιλέγεται η κατάταξη του να πραγματοποιηθεί με βάση το περιεχόμενο των έργων του. Συγκεκριμένα, το έργο του ταξινομείται σε τρεις κατηγορίες: α) τα ιστορικά, β) τα σωκρατικά και γ) τα διδακτικά. Στα διδακτικά, που περιέχουν μέρος των εμπειριών του, εντάσσεται και ο *Οικονομικός*.

3. Η Οικιακή Οικονομία στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση στον ελλαδικό χώρο

Το μάθημα της Οικιακής Οικονομίας διδάσκεται στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση σε αρκετές χώρες ανά την υφήλιο (Κουτρούμπα & Αποστολόπουλος, 2003), ενώ στον ελλαδικό χώρο με τη σημερινή του μορφή υφίσταται τις δύο τελευταίες δεκαετίες στις δύο πρώτες τάξεις του γυμνασίου. Αποτελεί ένα σύγχρονο, διεπιστημονικό και συνεχώς εξελισσόμενο γνωστικό αντικείμενο που μελετά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ανθρώπου στο οικογενειακό και στο ευρύτερα κοινωνικό περιβάλλον (Κουτρούμπα, 2004). Σύμφωνα με το αναλυτικό πρόγραμμα σπουδών (ΦΕΚ 33, 1998), σκοπό του μαθήματος της Οικιακής Οικονομίας της Α' και Β' τάξης του γυμνασίου αποτελεί να καταστήσει το εύπλαστο άτομο της εφηβικής και προεφηβικής ηλικίας, ενεργητικό, αυτοδύναμο και υπεύθυνο, προσφέροντάς του, κατά το δυνατόν, όλα τα στοιχεία που έχει ανάγκη για την ανάπτυξη της προσωπικότητάς του.

Διαχρονικά η ανάπτυξη της προσωπικότητας του μαθητή αποτελεί στόχο του σχολείου, το οποίο είναι απαραίτητο να προσφέρει σύγχρονη και εμπλουτισμένη παιδεία, ώστε να συμβάλει στην ολόπλευρη ανάπτυξη των μαθητών, προκειμένου να λειτουργούν ως υπεύθυνοι, ενεργοί και δημιουργικοί πολίτες σε μια πολύπλοκη κοινωνία, σε ένα συνεχώς μεταβαλλόμενο και αναδιαμορφούμενο κοινωνικό και παγκοσμιοποιημένο περιβάλλον (Ματσαγγούρας, 2007, Φύκαρης, 2010).

Το μάθημα της Οικιακής Οικονομίας ασχολείται με πληθώρα ζητημάτων που αφορούν την καθημερινή ζωή του ανθρώπου και επιδιώκεται η επίτευξη συγκεκριμένων γνωστικών και μαθησιακών στόχων που αποτυπώνονται στο αντίστοιχο ανά τάξη βιβλίο του καθηγητή (Αποστολόπουλος κ.ά, 2007α, Αμπελιώτης κ.ά, 2007α). Ειδικότερα, διδάσκεται ο μαθητής της πρώτης γυμνασίου θέματα σχετικά με την οικογένεια και τον κοινωνικό περίγυρο, με τα οικονομικά της οικογένειας, τη διατροφή, την αγωγή υγείας και την πρόληψη ατυχημάτων, την κατοικία και την ενδυμασία (Αποστολόπουλος κ.ά, 2007β). Αντίστοιχα, στη δεύτερη τάξη του γυμνασίου έρχεται σε επαφή με ζητήματα που αφορούν την οικιακή οικονομία και τον ελληνικό πολιτισμό, την οργάνωση της οικογενειακής ζωής, τα οικονομικά της οικογένειας, τη συμπεριφορά του καταναλωτή, τη διατροφή και διαίτολογία, την οικολογία και την κατοικία, τη σύγχρονη οικιακή τεχνολογία, τις πρώτες βοήθειες και την προετοιμασία για το μέλλον (Αμπελιώτης κ.ά, 2007β).

Από τα παραπάνω συμπεραίνει κανείς ότι η Οικιακή Οικονομία αποτελεί ένα μάθημα που προσεγγίζει πληθώρα διαφορετικών θεματικών που εξελίσσονται συνεχώς και αφορούν την αδιάλειπτη προσπάθεια για βελτίωση της καθημερινής ζωής του ανθρώπου.

4. Οι συστατικές διαστάσεις της Οικιακής Οικονομίας μέσα από τον Οικονομικό του Ξενοφώντα

Ο *Οικονομικός* αποτελείται από εικοσιένα κεφάλαια. Τα πρώτα έξι αποτελούν καταγραφή ενός διαλόγου ανάμεσα στον Σωκράτη και στον Κριτόβουλο και καταπιάνονται με την οικονομία και ειδικότερα, με την ενασχόληση με τη γεωργία ως πρωταρχική πηγή πλούτου. Στα επόμενα δεκαπέντε κεφάλαια παρουσιάζεται, μέσα από το διάλογο του Σωκράτη με τον Ισχόμαχο, πληθώρα θεμάτων όπως ο σκοπός του γάμου, τα καθήκοντα της γυναίκας εντός της οικίας κ.ά. Ο συγκεκριμένος διάλογος έχει τα χαρακτηριστικά ενός σωκρατικού διαλόγου όπως: η διαλεκτική μέθοδος, η ειρωνεία και η μαιευτική μέθοδος. Στον *Οικονομικό* η παρουσίαση των συμπερασμάτων στον αναγνώστη γίνεται με απλό και κατανοητό τρόπο, οπότε δύναται να αντιληφθεί άμεσα το βαθύτερο νόημα των διαλόγων, ενώ ως έργο περιλαμβάνει ενδιαφέρουσες απόψεις αναφορικά με τη σωστή οργάνωση και διαχείριση του οίκου (Βαλασίδης, 2006).

Στην προηγούμενη ενότητα παρουσιάστηκε μεταξύ άλλων η θεματολογία με την οποία ασχολείται η Οικιακή Οικονομία στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Στη συνέχεια πραγματοποιείται παράθεση στοιχείων και απόψεων που παρατίθενται στον *Οικονομικό* και σχετίζονται με επιμέρους τομείς της Οικιακής Οικονομίας, ώστε να τεκμηριωθεί γιατί ο Ξενοφώντας θεωρείται θεμελιωτής της, μολονότι κάποιοι εκφράζουν αντίθετη άποψη (Τσάκωνας, 2012). Για την επίτευξη του σκοπού της εργασίας χρησιμοποιήθηκαν μεταφράσεις για τον *Οικονομικό* από τρεις εκδοτικούς οίκους (Ενάλιος, Ζαχαρόπουλος, Κάκτος), ώστε να υπάρχει πιο πλήρης προσέγγιση του κειμένου.

Βασικό τομέα ενασχόλησης της επιστήμης της Οικιακής Οικονομίας αποτελεί η οικογένεια. Στο διάλογο ανάμεσα στον Σωκράτη και στον Ισχόμαχο πραγματοποιείται μια ενδελεχής και με απλό τρόπο δοσμένη περιγραφή των στοιχείων που απαιτούνται για τη σωστή λειτουργία της οικογένειας. Ειδικότερα, υποστηρίζεται ότι σκοπό του γάμου αποτελεί η απόκτηση παιδιών και η ανατροφή τους. Στην ανατροφή των παιδιών, αλλά και στη διαχείριση του οίκου τονίζεται ότι είναι από Θεό ορισμένο να συμμετέχει εξίσου το ανδρόγυνο. Επιπλέον, το ανδρόγυνο

πρέπει να φροντίζει ο ένας τον άλλον και να εμφανίζει εγκράτεια ως προς όλα τα ζητήματα. Ο ρόλος τους είναι συμπληρωματικός, καθώς ο άνδρας και η γυναίκα δεν είναι φτιαγμένοι για τα ίδια πράγματα. Ανάμεσα στο ζευγάρι δεν πρέπει να υπάρχουν μυστικά και να εξαπατά ο ένας τον άλλον. Επίσης, η περιουσία τους μετά το γάμο πρέπει να είναι κοινή και είναι αναγκαίο να προσπαθούν και οι δύο να την αυξήσουν. Στην αύξηση των περιουσιακών στοιχείων του οίκου συνεισφέρει σημαντικά η καλή συνεργασία ανάμεσα στο ανδρόγυνο. Όταν η γυναίκα συνεργάζεται καλά με τον άνδρα της στα πλαίσια του οίκου τότε αποκτούν ισοδύναμη σχέση. Ουσιαστικά, ο *Οικονομικός* αποτελεί μια διαρκή υπόδειξη για το διαχρονικά ορθότερο τρόπο επικοινωνίας του ζευγαριού, ώστε αυτό να ζει ευτυχισμένο.

Προτεραιότητα, για την επιστήμη της Οικιακής Οικονομίας, συνιστά ο σωστός τρόπος οργάνωσης της οικογενειακής ζωής. Αναφορικά με αυτόν στον *Οικονομικό* υποστηρίζεται ότι η σωστή οργάνωση των πραγμάτων του οίκου διευκολύνει την οικογενειακή ζωή, καθώς βοηθά να γνωρίζουμε που βρίσκεται κάθε αντικείμενο, να το φροντίζουμε και εφόσον χρειαστεί να το αντικαταστήσουμε. Ιδιαίτερη αναφορά πραγματοποιείται στον τρόπο που η γυναίκα πρέπει να ελέγχει και να φροντίζει τα έπιπλα και τις οικιακές συσκευές, ώστε να είναι σε καλή κατάσταση, να μη φθείρονται, προκειμένου να μπορούν να χρησιμοποιηθούν, καθώς αποτελούν περιουσιακό στοιχείο του οίκου. Αυτές οι αναφορές παραπέμπουν ευθέως σε στοιχεία του σύγχρονου μάνατζμεντ.

Σημαντικό στοιχείο, επίσης, της σωστής οργάνωσης της οικογένειας αποτελεί ο καθένας να επιτελεί το ρόλο του: η γυναίκα της απόκτησης τέκνων και της φροντίδας του σπιτιού (καθαριότητα, μαγειρέμα, ύφανση κ.ά) και ο άνδρας της υλοποίησης των βαριών εξωτερικών εργασιών, καθώς και αυτών που αποφέρουν την απόκτηση υλικών αγαθών.

Η διαχείριση των οικονομικών της οικογένειας αποτελεί το σημαντικότερο ίσως τομέα ενασχόλησης της Οικιακής Οικονομίας ειδικότερα σε περίοδο οικονομικής κρίσης. Στο διάλογο του Σωκράτη με τον Κριτόβουλο αρχικά ορίζεται ως έργο του καλού οικονόμου η σωστή διαχείριση των οικονομικών του οίκου, η οποία τεκμηριώνεται με το πλεόνασμα στα οικονομικά του. Το πλεόνασμα επιδιώκεται ως αποτέλεσμα χρηστής διαχείρισης και όχι ως αδήριτη αναγκαιότητα με απώτερο σκοπό τον πλουτισμό.

Στην απόκτηση πλεονάσματος συνεισφέρει η επιστήμη της οικονομίας. Ως οικονομία ορίζεται μια επιστήμη που βοηθά τους ανθρώπους να μεγαλώσουν τους οίκους τους. Η λέξη *οίκος* περιλαμβάνει το σύνολο των περιουσιακών στοιχείων εντός και εκτός του σπιτιού. Ως περιουσιακά στοιχεία ορίζονται όσα δύναται να αποδώσουν όφελος στον οίκο, ενώ όσα δεν μπορούν ή δεν αξιοποιούνται σωστά, δεν αποτελούν περιουσία. Η μη σωστή αξιοποίηση των περιουσιακών στοιχείων οδηγεί στο συμπέρασμα ότι κάποια πράγματα είναι περιουσιακά στοιχεία για κάποιους, ενώ για άλλους όχι, καθώς και ότι η διαφορετική οικονομική κατάσταση ανθρώπων που κάνουν ακριβώς την ίδια εργασία οφείλεται κυρίως στην επιπόλαιη ενασχόλησή τους με αυτή, σε έλλειψη εργατικότητας και σε λανθασμένη αξιοποίηση των παραγωγικών συντελεστών που διαθέτουν.

Σημαντικό σημείο του διαλόγου ανάμεσα στον Σωκράτη και στον Κριτόβουλο αποτελεί ο ορισμός του πλούσιου και του φτωχού ανθρώπου. Ως πλούσιος ορίζεται αυτός που ικανοποιεί τις ανάγκες του ακόμα και όταν έχει περιορισμένα εισοδήματα, ενώ φτωχός θεωρείται όποιος δεν ικανοποιεί τις ανάγκες του, μολονότι μπορεί να έχει υψηλά εισοδήματα. Παράλληλα, υποστηρίζεται ότι ο

άνδρας οφείλει να προσκομίζει στο σπίτι τα υλικά αγαθά, αλλά από τη γυναίκα εξαρτώνται η επιτυχημένη αξιοποίησή τους και οι σωστές δαπάνες, ενώ γίνεται λόγος για την αξία της αποταμίευσης στο πλαίσιο του οίκου ως οικονομικής μονάδας.

Από τον ίδιο διάλογο αναδεικνύονται τρία σημαντικά, αλλά ταυτόχρονα απλά και αυτονόητα συμπεράσματα αναφορικά με τα οικονομικά της οικογένειας. Πρώτον όταν υπάρχουν πολλά έξοδα και το εισόδημα δεν τα καλύπτει, τότε δεν πρέπει να απορεί κανείς γιατί υπάρχει έλλειμμα. Ουσιαστικά, αυτό το συμπέρασμα αποτελεί προτροπή, ώστε τα έξοδα της οικογένειας να μην υπερβαίνουν τα έσοδά της. Επισημαίνουμε, όμως, ότι η μη υπέρβαση των εσόδων της οικογένειας αποτελεί προτροπή και όχι απαραίτητη αναγκαιότητα. Δεύτερον, η αγορά ενός χωραφιού που είναι χέρσο ή έχει εγκαταλειφθεί, συνιστά σημαντική επένδυση, γιατί μπορεί να αποδώσει μακροπρόθεσμα περισσότερο οικονομικά από ότι ένα γόνιμο και τρίτον είναι συμφέρουσα η πώληση ενός χωραφιού σε καλή τιμή, αλλά υπό την προϋπόθεση να αγοραστεί ως επένδυση άμεσα άλλο ακαλλιέργητο χωράφι.

Εκτός από τον τρόπο διαχείρισης των οικονομικών της οικογένειας από τους διαλόγους, που καταγράφονται στον *Οικονομικό*, γίνεται φανερή η ανάγκη για ορθή καταναλωτική συμπεριφορά. Ειδικότερα, καθίσταται σαφές ότι οι «ανόητες» και δαπανηρές φιλοδοξίες - δαπάνες καταστρέφουν τον οίκο. Τέτοιες φιλοδοξίες - δαπάνες στις μέρες μας θεωρούνται παραδείγματος χάρη η αγορά ακριβών ρούχων, πολυτελών αυτοκινήτων κ.ά. Ιδιαίτερη αναφορά πραγματοποιείται σε όσους ξοδεύουν χρήματα όχι μόνο για την αγορά αναγκαίων αγαθών, αλλά και άλλων αγαθών που προκαλούν ζημιά στους ίδιους και στον οίκο τους και «στοχοποιούνται» όσοι ασχολούνται με την ιππική, καθώς αυτή θεωρείται δαπανηρή και μη ωφέλιμη ασχολία.

Επίσης, ορίζονται ότι χρήματα είναι τα πράγματα εκείνα από τα οποία μπορεί να επωφεληθεί κανείς, ενώ όποιος δεν ξέρει να χρησιμοποιεί τα νομίσματα υποστηρίζεται ότι είναι καλύτερα να τα πετάει παρά να τα αποκαλεί χρήματα. Απόδειξη της ανάγκης για χρηστή διαχείριση των χρημάτων αποτελεί το γεγονός ότι πολλοί άνθρωποι, μολονότι δεν έχουν αρκετά χρήματα, στο σπίτι τους δεν τους λείπουν τα απαραίτητα αγαθά, σε αντίθεση με άλλους που έχουν πολλά χρήματα, αλλά τα διαχειρίζονται ανεπιτυχώς. Ουσιαστικά, τονίζεται η ανάγκη για σωστή καταναλωτική συμπεριφορά. Σημαντικό ρόλο στην υλοποίηση μιας σωστής καταναλωτικής συμπεριφοράς εντός του οίκου αναλαμβάνει η γυναίκα. Ως ρόλος της γυναίκας ορίζεται η παραλαβή όσων αγαθών έρχονται στο σπίτι και ο καθορισμός των ποσοτήτων που πρέπει να χρησιμοποιηθούν, ώστε να μην καταναλώνονται υπερβολικές ποσότητες.

Η διατροφή αποτελεί βασικό παράγοντα για τη συντήρηση και συνέχιση της ανθρώπινης ζωής, για τον οποίο δαπανάται σημαντικό τμήμα του οικογενειακού εισοδήματος και διαφαίνεται μέρος της οικογενειακής καταναλωτικής συμπεριφοράς. Μέσα από τους διαλόγους του Σωκράτη με τον Κριτόβουλο και τον Ισχόμαχο τονίζονται ορισμένα στοιχεία που πρέπει να έχει ο άνθρωπος αναφορικά με τη διατροφή του. Συγκεκριμένα, ο άνθρωπος δεν πρέπει να έχει λαιμαργία, γιατί αυτή αποτελεί άσχημη και επιβαρυντική συνήθεια για την υγεία, ενώ τονίζεται η ανάγκη να τρώει όσο χρειάζεται, να εργάζεται, ώστε να χωνεύει το φαγητό του και να διατηρεί τη σωματική του υγεία. Επιπλέον, εκφράζουν την άποψη ότι στο πρόγευμα ο άνθρωπος πρέπει να τρώει τόσο όσο χρειάζεται, ώστε ούτε να πεινά, ούτε να αισθάνεται βαρύ το στομάχι του. Ουσιαστικά, όλη η συζήτηση αναφορικά με τη

διατροφή περιστρέφεται γύρω από την ικανοποίηση μιας βασικής ανθρώπινης ανάγκης που πρέπει να γίνεται με μέτρο, ώστε να προστατεύεται η ανθρώπινη υγεία.

Η διατροφή και η αγωγή υγείας συνιστούν αναπόσπαστους τομείς της επιστήμης της Οικιακής Οικονομίας. Βασικές αρχές της αγωγής υγείας καταγράφονται στον *Οικονομικό*. Συγκεκριμένα, ιδιαίτερος λόγος γίνεται για την ανάγκη αποφυγής της μέθης (αλκοολισμού), καθώς και για τις αρνητικές συνέπειες της όπως η προσωρινή αμνησία που προκαλεί στον άνθρωπο και η αδυναμία να ανταπεξέλθει στην εργασία του. Επίσης, αναφέρονται τα πλεονεκτήματα της γυμναστικής για την υγεία και την ομορφιά, ενώ αναπτύσσονται τα μειονεκτήματα της καθιστικής ζωής και της συνεχούς παραμονής σε κλειστό χώρο, οι οποίες μεταβάλλουν τα σώματα σε μαλθακά και τις ψυχές σε ασθενείς. Παράλληλα, αναφέρεται ότι η γεωργική εργασία βοηθά τον άνθρωπο να είναι πιο ανθεκτικός στο ψύχος και στη ζέστη και γενικότερα ότι αυξάνει τη σωματική δύναμή του.

Η Οικιακή Οικονομία στη σύγχρονη εποχή έχει αποκτήσει τη διάσταση της ανθρωποοικολογίας που περιλαμβάνει την ορθή χρήση και το σεβασμό του περιβάλλοντος, καθώς και το βιοκλιματικό τρόπο σχεδίασης της κατοικίας. Στον *Οικονομικό* προτάσσεται η άποψη ότι η γη προσφέρει όλα τα αγαθά που χρειάζεται ο άνθρωπος για να ζήσει, ενώ ταυτόχρονα, διδάσκει τη δικαιοσύνη, καθώς προσφέρει περισσότερα σε αυτούς που τη φροντίζουν περισσότερο, περνώντας έμμεσα το μήνυμα της σωστής περιβαλλοντικής συμπεριφοράς. Επίσης, υποστηρίζεται ότι όποιος θέλει να καλλιεργήσει σωστά τη γη είναι αναγκαίο να γνωρίζει τη σύσταση του εδάφους, ώστε να ξέρει τι πρέπει να σπείρει για να φυτρώσει και πώς μπορεί να παίρνει από τη γη μεγαλύτερη ποσότητα, δηλαδή πώς να εκμεταλλεύεται ορθότερα το έδαφος και πώς να επιτυγχάνει αύξηση της παραγωγικότητάς του.

Επιπροσθέτως, παρουσιάζονται αναλυτικά τα οφέλη από την ξερίζωση των άγριων χόρτων, καθώς και από την καύση των υπόλοιπων που απομένουν στο χωράφι μετά τη σοδειά, τα οποία λειτουργούν ως λίπασμα που εμπλουτίζει το έδαφος με θρεπτικά συστατικά ενισχύοντας τη γονιμότητά του. Γίνεται λόγος, επίσης, για τα οφέλη που αποφέρει η κοπριά, καθώς και για τη φροντίδα που χρειάζεται η γη, όταν είναι υγρή για τη σπορά και αλμυρή για τη φύτευση.

Ως προς τη σχεδίαση της κατοικίας αναφέρεται ότι ο προσανατολισμός των δωματίων πρέπει να είναι τέτοιος, ώστε να είναι δροσερά το καλοκαίρι και ζεστά το χειμώνα και οι αποθηκευτικοί χώροι να μην έχουν υγρασία και ανάλογα με το αποθηκευόμενο προϊόν να έχουμε ψυχρούς, αλλά και φωτεινούς χώρους. Επιπλέον, επισημαίνεται ότι το σπίτι πρέπει να έχει προσανατολισμό προς το νότο, προκειμένου να είναι ευήλιο το χειμώνα και δροσερό το καλοκαίρι. Αυτές αποτελούν βασικές αρχές του βιοκλιματικού σχεδιασμού των κτιρίων.

Ανακεφαλαιώνοντας καθίσταται σαφές ότι ο Ξενοφώντας στον *Οικονομικό* ορίζει τις συστατικές διαστάσεις της Οικιακής Οικονομίας και θέτει τα θεμέλιά της, καθώς προσεγγίζει το σύνολο σχεδόν των θεματικών της που εμφανίζονται με άμεσο ή έμμεσο τρόπο στα σχολικά εγχειρίδια του γυμνασίου. Ειδικότερα, ο Ξενοφώντας αναδεικνύει ως βασικούς τομείς - πυλώνες της Οικιακής Οικονομίας την οικογένεια και τη διαχείριση των οικονομικών της, την οργάνωση της οικογενειακής ζωής, τη συμπεριφορά του καταναλωτή, την κατοικία, το περιβάλλον, τη διατροφή, καθώς και ζητήματα αγωγής υγείας όπως ο αλκοολισμός. Αυτοί οι τομείς συνιστούν αλληλένδετους θεμέλιους λίθους στους οποίους έχει δομηθεί και συνεχίζει να δομείται και να θεραπεύεται το γνωστικό αντικείμενο της Οικιακής Οικονομίας, προσαρμοζόμενο διαρκώς στις νέες συνθήκες που διαμορφώνονται σε οικονομικό και

κοινωνικό επίπεδο, προκειμένου να συνεισφέρει κατά το δυνατόν περισσότερο στην επιστημονική διακρίβωση και, εν τέλει, βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των ανθρώπων – πολιτών που διαβιούν εντός του οίκου.

Τα ζητήματα ενασχόλησης της Οικιακής Οικονομίας αντιλαμβάνεται κανείς ότι έχουν πρακτικό χαρακτήρα, καθώς δύναται να εφαρμοστούν άμεσα στην καθημερινή ζωή του ανθρώπου από την παιδική του ηλικία ως το βαθύ γήρας. Αυτό αναδεικνύει ο Ξενοφώντας στον *Οικονομικό*, ενώ παράλληλα, τονίζει την ανάγκη για εκπαίδευση στα αντίστοιχα ζητήματα. Η ανάγκη αυτή διαφαίνεται εμφανώς από τους διαλόγους του Σωκράτη με τον Κριτόβουλο και τον Ισχόμαχο. Επομένως, η ανάγκη για εκπαίδευση στα ζητήματα ενασχόλησης της Οικιακής Οικονομίας, όπως αυτή προκύπτει από τον *Οικονομικό*, θεμελιώνει την παιδαγωγική διάστασή της.

Επιπροσθέτως, η ιδιαίτερη βαρύτητα που αποδίδεται πλέον σε ζητήματα που αφορούν την Οικιακή Οικονομία, όπως: η οικογένεια, η οργάνωσή της, τα οικονομικά της, η καταναλωτική της συμπεριφορά, η διατροφή, η αγωγή υγείας και το περιβάλλον, αναδεικνύει τη σημαίνουσα παιδαγωγική της διάσταση, η οποία με την πάροδο του χρόνου γίνεται αντιληπτή και ευρύτερα αποδεκτή σε εκπαιδευτικό και κοινωνικό επίπεδο.

5. Συμπεράσματα

Από το περιεχόμενο των προηγούμενων ενοτήτων συνάγεται ως συμπέρασμα ότι ο Ξενοφώντας αποτελεί το θεμελιωτή της επιστήμης της Οικιακής Οικονομίας και της παιδαγωγικής της διάστασης, καθώς με τον *Οικονομικό* του κατάφερε να οριοθετήσει τους βασικούς πυλώνες – άξονες στους οποίους πρέπει αυτή να κινείται. Επιπλέον, κατάφερε να αναδείξει πώς και γιατί αυτές οι γνώσεις πρέπει να μεταδίδονται μεταξύ των ανθρώπων, δηλαδή να αποκτήσουν παιδαγωγική διάσταση. Σε κάθε περίπτωση είναι εύκολο να συμπεράνει κανείς ότι τα ζητήματα που αφορούν την Οικιακή Οικονομία είναι συνεχώς εξελισσόμενα και επιδιώκουν τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του ανθρώπου. Για να συμβεί, όμως, αυτό απαιτείται η μετάδοσή τους μέσω της παιδαγωγικής διάστασης της Οικιακής Οικονομίας, καθώς και η ενίσχυση του αντίστοιχου γνωστικού αντικειμένου στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Βιβλιογραφία

- Αμπελιώτης, Κ., Αποστολόπουλος, Κ., Γεωργιτσογιάννη, Ε., Γιαννακούλια, Μ., Κροκίδη, Ε., Προβατάρη, Σ., Σαΐτη, Α. (2007α). *Οικιακή Οικονομία Β' Γυμνασίου*. Βιβλίο Εκπαιδευτικού, Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.
- Αμπελιώτης, Κ., Αποστολόπουλος, Κ., Γεωργιτσογιάννη, Ε., Γιαννακούλια, Μ., Κροκίδη, Ε., Προβατάρη, Σ., Σαΐτη, Α. (2007β). *Οικιακή Οικονομία Β' Γυμνασίου*, Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.
- Αποστολόπουλος, Κ. (1999). *Οικιακή Οικονομία. Ιστορική και φιλοσοφική θεώρηση*, Αθήνα: Έκδοση Χαροκοπείου Πανεπιστημίου.
- Αποστολόπουλος, Κ., & Κουτρούμπα, Κ. (2003). *Η Οικιακή Οικονομία στην Αρχαία Ελλάδα και οι απαρχές της σύγχρονης ανθρωποοικολογίας*, Αθήνα: Σταμούλης.
- Αποστολόπουλος, Κ., Γεωργιτσογιάννη, Ε., Κανέλλου, Α., Σαΐτη, Α., Σδράλη, Δ., Τριάδη, Δ. (2007α), *Οικιακή Οικονομία Α' Γυμνασίου*. Βιβλίο Εκπαιδευτικού, Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.
- Αποστολόπουλος, Κ., Γεωργιτσογιάννη, Ε., Κανέλλου, Α., Σαΐτη, Α., Σδράλη, Δ., Τριάδη, Δ. (2007β), *Οικιακή Οικονομία Α' Γυμνασίου*, Αθήνα: Οργανισμός Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων.

Βαλασίδης, Δ. (2006). Η διοίκηση του Ξενοφώντα. Σύγχρονες απόψεις από την αρχαιότητα *Στρατιωτική Επιθεώρηση*, Μάρτιος – Απρίλιος, 54-67.

Δούκας, Π. (2007). *Οικονομικές θεωρίες, αρχές διοίκησης και αρχαία ελληνική σκέψη*, Αθήνα: Λιβάνης – Νέα Σύνορα.

Κουτρούμπα, Κ. (2004). *Διδακτική εφαρμογή στην Οικιακή Οικονομία*, Αθήνα: Σταμούλης.

Ματσαγγούρας, Η. (2007). *Στρατηγικές διδασκαλίας*, Αθήνα: Gutenberg.

Ξενοφώντος. (1939). *Οικονομικός*, Αθήνα: Ζαχαρόπουλος.

Ξενοφώντος. (1999). *Οικονομικός*, Αθήνα: Ενάλιος.

Ξενοφώντος. (2000). *Οικονομικός*, Αθήνα: Κάκτος.

Τσάκωνας, Α. (2012). *Η Οικονομική Πολιτική στην Αρχαία Ελλάδα, τη Ρώμη και το Βυζάντιο. Πολύτιμα διδάγματα για τη σημερινή κρίση*, Αθήνα: Ιβίσκος.

Φ. Ε. Κ 33. Τροποποίηση του Αναλυτικού Προγράμματος του Μαθήματος “Οικιακή Οικονομία” Γυμνασίου, τ. Β, 23-1-1998.

Φύκαρης, Ι. (2010). *Σύγχρονες διαστάσεις του διδακτικού έργου και ρόλου του εκπαιδευτικού*, Θεσσαλονίκη: Κυριακίδης.